

วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง

Journal of Mekong Societies

ISSN 1686-6541 ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2549

● เจ้าของ

ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

● ที่ปรึกษา

อธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
ผศ.ดร.เขาวลัักษณ์ อภิชาติวิวัฒน์
Prof. Dr. Kevin Hewison

● บรรณาธิการ

ดร.มณีมัย ทองอยู่
รศ.ดร.ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์

● บรรณาธิการประจำฉบับ

ผศ.ดร.นพดล ตั้งสกุล

● กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.กุลธิดา ท้วมสุข
ผศ.ดร.นลินี ต้นฐานิตย์
ดร.รัตนา โตสกุล
ผศ.ดร.มะลิวัลย์ บูรณพัฒน์
ผศ.ดร.ปทุมรัตน์ ต่อวงศ์
อาจารย์เบญจวรรณ นาราสังข์
นางสาวกนกพร นาสมตรี

● English Editors

ผศ. ดร. ศรีปัญญา ใจใหญ่
Dr. Bonnie Brereton

● ปกและรูปเล่ม

อาจารย์อุดมรัตน์ ดีเอง
ผศ.ดร.นพดล ตั้งสกุล

● ฝ่ายการเงิน

นางสาวรัชณี พงษ์ธนทรัพย์
นางสาวสุปรียา ประดับการ

● ฝ่ายจัดการ

นางสาวธัญพร สามหาดไทย

● กำหนดออก

ปีละ 3 ฉบับ
(ม.ค.-เม.ย., พ.ค.-ส.ค., ก.ย.-ธ.ค.)

● ค่าบอกรับ

สมาชิกปีละ 240 บาท
ขายปลีกฉบับละ 90 บาท

ติดต่อบอกรับวารสาร หรือส่งบทความลงตีพิมพ์
ได้ที่

ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40002

โทรศัพท์ / โทรสาร 0-4320-3215

โอนเงินเข้าบัญชีธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)
ชื่อบัญชี เงินรายได้ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง
เลขที่บัญชี 551-2-89445-8
สาขามหาวิทยาลัยขอนแก่น

วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง เป็นวารสารทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ทุกบทความที่ตีพิมพ์ผ่านการพิจารณา
จากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อยสองท่าน ทั้งคณะและข้อคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน
ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง

Journal of Mekong Societies

ISSN 1686-6541 Vol.2 No.2 May-August 2006

● Published by

Center for Research on Plurality in the Mekong Region (CERP), Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

● Advisors

President of Khon Kaen University
Vice President for Research Affairs and Academic Services.

Yaowalak Apichatvullop
Kevin Hewison

● Editors-in-Chief

Maniemai Thongyoo
Dararat Mattariganond

● Guest Editor

Nopadon Thungsakul

● Editors

Kulthida Tuamsuk
Nalinee Tantuvanit
Ratana Tohsakul
Maliwan Buranapatana
Patumrat Torwong
Benjawan Narasaj
Kanokporn Nasomtrug

● English Editors

Asst. Prof. Dr. Sripanya Chaiyai
Bonnie Breton

● Graphic Design

Udomrat Dee-ang
Nopadon Thungsakul

● Finance

Ratchani Thayungthanasap
Supreeya Pradapkarn

● Management

Thanyaporn Samhatthai

● Issue Date

Three issues per year
(Jan.-April, May-August, Sept.-Dec.)

● Subscription Rate

Member: 240 Baht a year
Retail: 90 Baht per issue

**Contact the address below for subscription
or to send articles to be published in the journal.**

Center for Research on Plurality
in the Mekong Region (CERP),
Faculty of Humanities and Social Sciences
Khon Kaen University, Khon Kaen 40002
Tel./Fax. 0-4320-3215
E-mail: plurality@kku.ac.th
Money Transfers to "CERP Income"
Siam Commercial Bank
Bank Account: 551-2-89445-8
Khon Kaen University Branch

Journal of Mekong Societies is an academic journal in the field of humanities and social sciences. Its objective is to distribute new knowledge about the Mekong sub-region. Every published article is peer-reviewed by at least two experts in the field. Views and opinions expressed in the journal do not necessarily reflect those of the editors

บทนำ

วารสารสังคมลุ่มน้ำโขงฉบับนี้ เนื้อหาได้เปิดมุมมองทางสังคมผ่านสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งมีหลากหลายระดับ ตั้งแต่ ระดับการใช้ที่ว่างภายในอาคาร บ้านเรือน ชุมชน จนกระทั่งถึงระดับเมือง ภูมิภาคและประเทศ วารสารสังคมลุ่มน้ำโขงฉบับนี้ได้เน้นมิติทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของมนุษย์อันเป็นสิ่งปลูกสร้างที่ผ่านกระบวนการทางสังคมในการที่จะสะท้อนภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนวัฒนธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องผ่านกายภาพเหล่านั้น สถาปัตยกรรมจัดเป็นหนึ่งในสิ่งปัจจัยสำคัญที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้น จึงเป็นไปได้เลยในการที่จะแยกมิติของคนออกจากสภาพแวดล้อมกายภาพ

สถาปัตยกรรมที่ใกล้ตัวที่สุดน่าจะเป็นบ้านเรือน การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงเป็นกรณีศึกษาที่เป็นตัวอย่างสำคัญในการนำมามิติทางสังคมและมิติทางกายภาพมาผสมผสานกันอย่างลงตัว ขณะเดียวกันได้สะท้อนภาพกระบวนการนั้นออกมาเป็นรูปธรรม ผลจากการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมได้เกิดเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มคนในสังคมที่สัมพันธ์กับวิถีในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในวารสารฉบับนี้ สภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยที่เรียบง่าย สมถะ และสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมได้ทำการค้นคว้าทั้งในประเทศไทยและในสองประเทศเพื่อนบ้านของเรา คือ สาธารณรัฐประชาชนจีนและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ปัจจุบันบ้านดินกำลังเป็นที่สนใจในประเทศไทย เนื่องจากเป็นวัสดุก่อสร้างที่สามารถหาได้ง่าย ราคาถูก อยู่สบายเนื่องจากเป็นฉนวนธรรมชาติอย่างดีและเป็นมิตรต่อสภาพแวดล้อม วารุณี ภูสนามเขียนถึงบ้านดินในประเทศจีน โดยให้ข้อสังเกตในด้านการใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างบ้านดินพร้อมทั้งให้แนวคิดจากการศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์เพื่อใช้ในประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างจากประเทศจีน ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามและเอกสารที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็น

ถึงความหลากหลายของรูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างในการใช้วัสดุอย่างเดียวกัน เพื่อสร้างสรรค์เป็นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมด้านภูมิศาสตร์และด้านสังคมวัฒนธรรมของตน อีกบทความที่มีความเกี่ยวข้องกันในเรื่องของการใช้วัสดุก่อสร้าง คือบทความของदनัย นิลสกุล ได้ศึกษาตึกดินซึ่งเป็นอาคารพักอาศัยที่มีการนำรูปแบบจากชาวจีนที่อาศัยในประเทศไทยในพื้นที่อีสานใต้ การจัดพื้นที่ใช้สอยภายในตึกดินมีลักษณะเป็นแบบแผนที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะรูปแบบของกิจกรรมที่เน้นการค้าขายและการอยู่อาศัย รวมไปถึงเทคนิคในการก่อสร้างและแบบแผนในการจัดพื้นที่ส่วนต่างๆ ที่สะท้อนถึงความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวจีนได้เป็นอย่างดี

ส่วนบทความเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีกหนึ่งเรื่องโดย วิไล อาโนลัก ได้ถ่ายทอดเนื้อหาเกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บทความชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของเรือนของชนเผ่าต่างๆ ที่มีความหลากหลายและมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน รูปลักษณะและแบบแผนในการใช้พื้นที่ของเรือนพื้นถิ่นที่รวบรวมในบทความนี้เป็นการมองภาพกว้างเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรือนพื้นถิ่นในสปป.ลาวที่สะท้อนความคล้ายและความต่างกันอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่ตั้งภูมิอากาศ สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อที่แตกต่างกันจนหลอมรวมเป็นสถาปัตยกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ได้อย่างสอดคล้อง

อานิติ วัฒนเสง์และกุลศรี สุริยเดชสกุล นำเสนอสภาพแวดล้อมของครัวเรือนในกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในพื้นที่ภาคอีสานของไทย บทความกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพและบทบาททางสังคมของสวนชนบท ซึ่งตอบสนองการเนินชีวิตของชาวผู้ไททั้งในด้านประโยชน์ใช้สอยและด้านจิตใจสวนชนบทได้สะท้อนภาพมิติของความเป็นคนและสังคมซึ่งแสดงออกถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในด้านการจัดการทรัพยากรให้ตอบสนองต่อวิถีชีวิตทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ทำให้บทบาทสวนชนบทเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างไรก็ตามภาพแห่งการเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนในชุมชนก็ได้สะท้อนอย่างชัดเจนถึงความไม่หยุดนิ่งและการปรับตัวของระบบนิเวศทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจนและลงตัว

สำหรับบริบทสภาพแวดล้อมที่กว้างกว่าระดับที่อยู่อาศัยนั้น ในงานเขียนของปราณอม ดันสุขานันท์ เรื่อง ความมีกับความเป็นของเมืองในสยาม เป็นการแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์และการพัฒนาเมืองผ่านทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับเมืองทั้งตะวันตกและตะวันออก บทความเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของพัฒนาการเมืองจากปัจจัยที่แวดล้อมอย่างชัดเจน โดยชี้ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาสยามประเทศว่า มีสองขั้ว ด้านหนึ่งมีกายภาพของเมืองที่ถูกพัฒนาให้เป็นเมืองสมัยใหม่ตามแบบอย่างตะวันตก ขณะที่อีกด้านหนึ่งสะท้อนภาพวิถีแห่งการเป็นคนเมืองที่ไม่ได้ถูกพัฒนาตามไปด้วย จึงกลายเป็นประเด็นที่สำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศในการที่จะทำความเข้าใจที่มาพัฒนาการและประวัติศาสตร์ของพื้นที่ก่อนทำการวางแผนเพื่อพัฒนา

ทรงยศ วีระทวีมาศ ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการเก็บอัฐิในกลุ่มชาติพันธุ์ไทลุ่มน้ำโขง โดยการสำรวจรูปแบบของการเก็บอัฐิที่มีการเปลี่ยนแปลงจากประเพณีดั้งเดิมที่มีการนับถือผี ปรับตัวสู่การผสมผสานกับการนับถือพระพุทธศาสนาในระยะหลัง โดยมีตั้งแต่การฝังและปักหลักเส ปลูกเหียนผีหรือเหียนแฮ้ว เหียนน้อย ธาตุไม้ เรือนคลุมธาตุ ซึ่งทั้งหมดล้วนมีนัยยะเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการเก็บอัฐิและมีพัฒนาการสืบต่อกันมา จากหลักเสเปลี่ยนเป็นธาตุไม้จนพัฒนาสู่ธาตุปูน และจากเหียนผีเป็นเหียนธาตุทั้งหมดนี้ล้วนเป็นพัฒนาการที่มีส่วนสำคัญในการสะท้อนภาพการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลุ่มน้ำโขงในโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้บทความยังได้กล่าวรวมไปถึง บทบาทและความหมายเชิงสังคมของพื้นที่ ป่าช้าและวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งสนองต่อโลกทัศน์ในประเพณีการทำศพของกลุ่มไทลุ่มน้ำโขงที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามก็เริ่มเห็นการผสมผสานและปรับตัวของประเพณีดั้งเดิมกับการยอมรับการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในหลายพื้นที่

สภาพแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ศึกษาผ่านงานเขียนของสมบัติ ประจัญสานต์และคณะ ผ่านการจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นบ้าน ที่มีความหลากหลายทั้งลวดลาย การใช้โครงสีและกระบวนการผลิต ซึ่งสะท้อนภาพอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้ เนื่องจากจังหวัดบุรีรัมย์ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ตั้งแต่ ไทยโคราช ไทลาว ไทยเขมรและกวย มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทอผ้าด้วยการเรี้นรู้จากบรรพบุรุษ โดยมีประสบการณ์ตั้งแต่การเริ่มต้นปลูกหม่อน จนกระทั่งถึงขั้นตอนการผลิต ขณะที่การผลิตเพื่อเป็นรายได้เสริมในครัวเรือนกำลังได้รับความนิยมนิยมเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนอาจมีบทบาทมากถึงการเข้ามาแทนที่การผลิตผ้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันเป็นประเด็นที่น่าสนใจในศึกษาที่ทางผู้เขียนได้ทิ้งไว้ให้ผู้สนใจติดตามและศึกษาต่อไป

บรรณธิการฉบับสถาปัตยกรรมลุ่มน้ำโขงต้องขอขอบคุณศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขงที่ได้เปิดมิติแห่งความหลากหลายทางวิชาการครั้งนี้ การย่างก้าวเข้าสู่ปีที่สองของการดำเนินการด้านการจัดทำวารสารสังคมลุ่มน้ำโขงคงเป็นเสมือนก้าวแรกๆ ของการเริ่มต้นสร้างรากฐานทางวิชาการเกี่ยวกับลุ่มน้ำโขงให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นทั้งในภาพกว้างและภาพลึกของพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงอย่างเข้าใจและเข้าถึงโดยผ่านมิติที่หลากหลาย สำหรับเนื้อหาสาระทางวิชาการที่ได้รับการคัดสรรเพื่อผู้อ่านวารสารของเรา นั้น จะมีความเข้มข้นมากขึ้นตามก้าวย่างของการจัดทำวารสารตามที่ทางกองบรรณธิการได้คาดหวังไว้อย่างแน่นอน

นพดล ตั้งสกุล

บรรณธิการ

สารบัญ

■ บ้านดินในสาธารณรัฐประชาชนจีน

(The Chinese Earthen House)

วารุณี ภูสนาม (Warunee Phusanam)

๑

■ การจัดพื้นที่ใช้สอยภายในตึกดิน : กรณีศึกษาในเขตอีสานใต้

(Spatial Usage in Earthen Dwellings : A Case study in Southern Isan)

คณั นิลสกุล (Danai Nilsakul)

๒๓

■ ลักษณะเฉพาะในสถาปัตยกรรมพักอาศัยพื้นดินของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

(Characteristics of Vernacular Dwellings in Laos PDR.)

วีระ อาโนลัก (Vira Anolac)

๓๗

■ รูปแบบการวางผังและความสัมพันธ์กับการอยู่อาศัยของสวนชนบทผู้ไท

(Planning Patterns and Relationships with the Way of Life in Phu Tai Vernacular Gardens)

อานัต วัฒนเสถ์ และ กุลศรี สุริยเดชสกุล (Anat Watanesk and Kulasri Suriyadetsakul)

๕๕

■ ความมีกับความเป็นของเมืองในสยาม

(Paradoxical Siamese Cities)

ปรานอม ต้นสุขานันท์ (Pranom Tansukanun)

๘๑

■ เือนผี หลักเส ธาตุไม้ และเรือนคลุมธาตุ ในประเพณีไทลุ่มน้ำโขง

(Spirit House, Burial Pillar, Wooden Stupa, and the House Cover Stupa of the Tai Tradition in Mekong Basin)

ทรงยศ วีระทวีมาศ (Songyot Weerataweemat)

๑๐๓

■ เสือดำ คำแพร ชิ่นไหม : ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

(Suea-dum Tum-phrae, Sin-mai : A Database of Local Wisdom)

สมบัติ ประจัญสานต์ (Sombat Prajonsant)

๑๒๕

CERP